

Irodalomóra

Nem a teve nem tud mit kezdeni magával, mintha teher nélkül maradna, hanem az átlagos olvasó („emberünk”) nem tud mit kezdeni a tevével. Talán ez az a gondolat, amivel bevezetésként össze lehetne foglalni mondanómat. Megvallom, nagyon nehéz feladat a „Mit kezdünk a versekkel?” című vázlatra reflektálni. En ugyanis nem merek vállalkozni arra, hogy irodalmi és közművelődési közéletünk visszasságait és nehézségeit Agatha Christitől a Biztosan élő Sárkány Ladyt át a „szomorú emberi sorsú” tankönyvíró lelkéig boncolgassam. *Szólni nem tudok, csak ámulni azon, hogy Jev-tusenkö 180 000 fül hallatára szaválja verseit Moszkvában, és azt meg elhinni nem merem, hogy „megszűnt a nép” (így egyszerűen).*

Van azonban néhány gondolata Takács Józsefnek, ami mellett nem tudok szó nélkül elmenni. Költészetünk mai állagában például kijelöl egy részt, amit „legeslegnagyobb irányzatnak nevez”, mintha bármelyik irányzatot nagyságrend szerint lehetne mérni. De játszunk egy darabig ezzel a gondolatmenettel! *Legyen mondjuk a „legnagyobb”, a szürrealisztikus képekben gondolkodó, a gondolatritmust még ismerő szabadvers, Ha valaki ezt a versformát kedveli, még nem biztos, hogy átlagos (tehát közepes) költő. (Lásd Csóori Sándor vagy Orbán Ottó.)*

De senki sem lesz attól jó verselő, ha a Nagy László-i hagyomány illetően oldottabb változatát követi (lásd több százan). *Nem tetszik az „1982-es költőnk” kifejezés sem, mert nem pontos. Engem Baradlayné figurájára emlékeztet, akiről még Jókai is tudta, hogy ilyen anya a valóságban nincs, de ő az összes magyar hazafi asszonyt próbálta megírni Kőszívüné alakjában. Ez egy romantikus regény hőse, amaz egy nem létező típus.*

De még mielőtt szószálhasogatásba torkolna elemző törekvésem, visszatérek az eredeti kérdéshez: „Mit kezdünk a versekkel?” Mivel nekem egész más elképzelésem van a költő helyzetéről és szerepéről, a költői nyelvről, egyáltalán a költészetéről, meglehetősen távolról kell indulnom, hogy kérdésünkhöz érjek.

A költő helyzete

A költő helyzete manapság jobb mint fél évszázada, ama barbár, az igazi lírát nem támogató nem értő időben, amikor két eladott kötet ára egy jó ebédet biztosított a költőnek. Igen ám — ha maradunkennél a didaktikus gondolatmenetnél — a szabó meg a szüster is így járt a saját portékájával. Ma viszont mindannyiunk joga és kötelessége a munka, ami olyan létbiztonságot nyújt, ami már a tömegigények kielégülésén vagy az utcai kötetárusításon túl is adhat költői perspektívát.

Ha meggondoljuk, hogy hazánkban mintegy 5000 publikációval rendelkező költő van, és abból csak mintegy 80–100 él szabadúszóként, akkor nem is látszik olyan soknak az „ingyenélők” száma. (Akinek rémítően nagyok tűnik költőink mennyisége, az arányosan eloszthatja őket az ország területén. Így körülbelül 18 km²-nyi hazai földre jut egy poéta, ami már elviselhető.)

Azt is meg kell még mondanom, hogy nem tartom bűnnek, ha állami, társadalmi támogatással írnak nem éppen közérthető

verseket költőink. Eleddig — talán a 60-as évekig — a hatalom birtokosai úgy sem kényeztették el a poézis embereit, hacsak nem ellenszolgáltatásért.

Ezt a dolgot Ady sem látta másként, mikor — *Don Juan kudarca* című írásában — a politika és az irodalom kapcsolatán tündődött: „Magyarországon sem igazi szerelemből s nem igazi szerelemmel szerették egymást. de Magyarországon sem élhettek egymás nélkül soha, de soha. De azért véletlenül sem tessék valakinek azt hinni, hogy az Akadémiának van igaza az Irodalom és politika szerelmi viszonyáról eszközölt ítéletben. Az Irodalom csinált már politikát ebben az országban, de a Politika háromnegyedik mandátumon kívül mit sem adott az Irodalomnak. Nem igaz, hogy egymásnak vannak teremtve, de igaz, hogy vaktában avagy szándékkal össze-összetalálkoznak.”

Gondoljunk csak az ötvenes évek deszépírodalmára, a születésnap antológiákra, a munkacsarnokokban tartott költői felolvasó délutánokra stb.

Ízlés és közérthetőség

Félreértés ne essék, a közérthetőség és a hatalom kiszolgálása nálam nem esik egybe, nem is feltétlen függvényei egymásnak. A közérthetőséget inkább úgy kellene megvizsgálni, hogy az adott mű ki számára „közérthető”. Ugyanis — ez szilárd meggyőződése, melyet a tapasztalat alátámaszt ki bennem — Magyarországon roppant alacsony szinten van még egyetem, főiskolai hallgatók között is a vers-kulturáltság.

Olvasó és költő egyaránt hibás ebben. Az olvasó azért, mert direkt élményt vár, lelkesülni akar, gazdag és friss képeket, szépen csengő szavakat, frappáns rímeket óhajt, magyarul évszázados ízléssel rendelkezik. A költő pedig ott hibázik, amikor ilyeneket ír: Rézkürtű hajnal, különélés gyantája, kővé dermedt arany-metszés, álomsúlyú lét, a valóság kösziklái stb. Szóval, ha — a szimbolizmus akkor még modern eljárásával — fogalmi társít tárgyival vagy fordítva.

Ez a módszer a legkegyetlenebb gyilkosa költészetünknek. A kép — mely a költő művek nagy részében szervező elem — így nem lesz látható, tapintható, nem válik érzékelhetővé. Egy bizonytalan masszát képzelhet csak az olvasó. Mennyivel plasztikusabb egy minden elemében érzékelhető képsor! Íme például *Baka István* *Rekviem-törödérek* című verse:

Dominó ez az éj, e csillag-pöttyös fekete csontlapok: holt fiam játéka, mit Isten asztalán szép sorba rakott.

Testünk elbukott forradalma, vérizű lett minden falat: törékeny nyakcsigolyád roppan guillotín-fogsorunk alatt.

Ez persze nem jelenti azt, hogy csak a realitás logikája szervezhet képet egy versben. A realitás túl logika produktuma is lehet igazán jó, izgalmas kép. Például szolgáljanak *Zalán Tibor* következő sorai: „már barna trikóba öltöztettem minden elérhető éjszakád szobámon átmennek a délutánok a fogkrémmel kihányt/ reggelek az alkonyok mikor a szőnyeget előnti felfomhatatlanul/ a vér, szobámon átmegegy mi élettemben, mozdulatlan: szobámon/ átmegegy elérhetetlen életed”

Az olvasó ízlése valószínűleg a kemény iskolapadban nyomorodik meg, a költő a slágerszövegek és a harmadrangú kollegák művének súlya alatt. (Persze sokaknak önmaguktól is sikerül gátlástalan szószaporítást elkövetni.) De ezek a versformát öltő irományok nem hathatnak oda, hogy a költő nyelv kibicsaklását, a líra halálát bárki is kiküldje.

Minden művészet más-más nyelvet beszél, korszakos ízlésváltások új nyelvet hoztak létre, egyazon művészeti ágon belül is. *Arany* világos, plasztikus nyelve után az *Ady* zabolátlannak, zűrzavarosnak tűnt korabeli átlagolvasójának, de ma már újléptünk az ő absztrakción is. Sajnos visszalépés is mutatkozik, éppen *Ady* költői nyelvénél olyan fosztogató részéről, akik kiüresítik a Mester szimbólumait és azokat színtelen, íztelen, löty bizonytalan formájú jelenségeként hajgálják hol erre, arra:

például:
„Térdig ha ingoványban: mégis csillagot érek s nem foghat rajtam az átok, nem fékeznek a félszek, amíg szerelmed éltet míg óvó szárnyad átfog.”

Ehhez hasonló nagy kárt már csak azok tesznek költészetünkben, akik minden képzelet nélkül rímeket faragnak, olyanokat amik még asszonáncnak is igen csúfak.

például:
„Megyek. Ne bánj. E

[túlnyomósos kabin kettőnknek végzetes, megyek, mielőtt megtagadnál, mielőtt magadban kivetsz

A sor ezzel nem zárult le. Jó és igen rossz példák százait közzölhetném, ha a lap mind a nyolc oldala rendelkezésemre állna. Mindezt nem hívalkodásul tenném, pusztán azért, hogy bizonyítsam: igenis létezik olyan mérce, mellyel, közel az objektivitáshoz, kiszűrhető a technikai-lag rossz és a művészköltés. Hely hiányában azonban csak ennyit példálózhattam.

Hogyan lesz a költő?

Mielőtt végleg elszakadnék *Takács József* írásától, szeretném felhívni olvasóink figyelmét ezekre a gondolatokra: „A tudá-lékos-belemagyarázó iskolai vers-elemzések, jóval többet ártnak az irodalomnak, mint használnak a kultúrpolitikának.” *Ladányi Mihály* (ám, a költő nincs is oly messze valóságunk talajától) ezt így fogalmazta meg *Irodalomóra* című versében: „A diák izgatottan bontogatja a verset, / mint macska a madarat. / Előkerülnek a belek, a csontok, / s a szív, amely megrészegült egykor a repüléstől. / A szeleket-hasogató szárny / ropogva tűnik el a fiatal fogsorban. / A diák / izgatottan bontogatja a verset, / mint macska a madarat. / / Valamikor a szó / megmozdult sóhajszzerűen, aztán / megrészegültve saját remegésétől / madárrá változott. / Aki nem tudtak madarat sóhaj-tani, / létrehozták / a Madártani Intézetet. / Így jött létre az egyszerű / a Művészet és a Tudomány között. / / A diák izgatottan, stb. / Ha nem utálja meg, tudós, / ha megutálja — költő lesz /

Jó — e vagy rossz, nem tudom, de tény: ma Magyarországon 18 km²-re egy utálkozó jut. Elég ennyi utálkozó, mi inkább olvas-suk el — valamivel türelmesebben — azokat a verseket.